

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ

تضامن در اسناد تجاری

دکتر سهیل طاهری
استادیار دانشگاه

انتشارات
دانشگاه امام صادق علیه السلام

عنوان: تضامن در اسناد تجاری

تألیف: دکتر سهیل طاهری

ناشر: دانشگاه امام صادق علیه السلام

ویراستار ادبی، صفحه‌آرا و طراح جلد: محمد روشنی

نمایه‌ساز و ناظر نسخه‌پردازی و چاپ: رضا دیبا

چاپ و صحافی: چاپ سپیدان تهران

چاپ اول: ۱۳۹۶

قیمت: ۲۱۰/۰۰۰ ریال

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۳۵۶-۳

تهران: بزرگراه شهید چمران، پل مدیریت، انتشارات دانشگاه امام صادق علیه السلام

صندوق پستی ۱۵۹-۱۴۶۵۵ • کد پستی: ۱۴۶۵۹۴۳۶۸۱ • تلفکس: ۸۸۳۷۰۱۴۲

فروشگاه اینترنتی: www.ketabesadiq.ir • E-mail: press@isu.ac.ir

سرشناسه: طاهری، سهیل، ۱۳۵۸-

عنوان و نام پدیدآور: تضامن در اسناد تجاری / تألیف: سهیل طاهری.

مشخصات نشر: تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۳۰۴ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۳۵۶-۳

موضوع: عقد ضمان

موضوع: بازرگانی، اسناد

موضوع: حقوق تطبیقی

شناسه افزوده: دانشگاه امام صادق (ع)

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۲ ت ۶ ط ۲ K ۱۰۹۸

رده‌بندی دیوبنی: ۳۴۶/۰۷۴

شماره کتابشناسی ملی: ۳۳۸۲۰۴۲

تمام حقوق محفوظ است، هیچ بخشی از این کتاب بدون اجازه مکتوب ناشر قابل تکثیر یا تولید مجدد به هیچ شکلی از جمله چاپ، فتوکپی، انتشار الکترونیکی، فیلم و صدا و انتقال در فضای مجازی نمی‌باشد.

این اثر تحت پوشش قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان ایران قرار دارد.

فهرست مطالب

سخن ناشر.....	۱۱
مقدمه.....	۱۳
بخش اول: اسناد تجاری و ضمان	۲۳
فصل ۱. اسناد تجاری.....	۲۵
مقدمه.....	۲۵
۱. اسناد تجاری به معنای اعم.....	۲۶
۱-۱. تعریف و انواع سند.....	۲۸
۱-۱-۱. تعریف سند.....	۲۸
۱-۱-۲. انواع سند.....	۳۲
الف. اسناد رسمی.....	۳۲
ب. اسناد عادی.....	۳۵
ج. جایگاه اسناد تجاری در میان سایر اسناد.....	۳۶
۲-۱. تعریف و انواع اسناد تجاری.....	۳۸
۲-۱-۱. تعریف اسناد تجاری.....	۳۸
۲-۱-۲. انواع اسناد تجاری.....	۳۹
۲. اسناد تجاری به مفهوم اخص.....	۴۰
۲-۱. برات.....	۴۳
الف. نظریه انتقال حق یا طلب.....	۴۶
ب. نظریه تبدیل تعهد.....	۴۷
ج. نظریه نمایندگی ناقص.....	۴۷

۴۸.....	د. نظریه مبتنی بر تعهد یک طرفه.....
۵۵.....	۲-۲. سفته.....
۵۹.....	۳-۲. چک.....
۶۴.....	یادداشت‌ها.....
۶۹.....	فصل ۲. تضامن.....
۶۹.....	مقدمه.....
۷۱.....	۱. ماهیت ضمان قراردادی.....
۷۲.....	الف. ضمان قهری.....
۷۲.....	ب. ضمان قراردادی.....
۷۳.....	۱-۱. ماهیت ضمان قراردادی در فقه.....
۷۵.....	۱-۱-۱. ماهیت ضمان قراردادی در فقه امامیه.....
۷۶.....	الف. استدلال لغوی و نقد آن.....
۷۸.....	ب. استدلال عقلی و نقد آن.....
۸۳.....	ج. ادله نقلی امامیه و نقد آن.....
۸۵.....	د. دلیل اجماع و نقد آن.....
۸۹.....	۲-۱-۱. ماهیت ضمان قراردادی در فقه عامه.....
۹۱.....	الف. استدلال لغوی و نقد آن.....
۹۲.....	ب. استدلال عقلی و نقد آن.....
۹۳.....	ج. ادله نقلی عامه و نقد آن.....
۹۵.....	۳-۱-۱. مقایسه ماهیت ضمان قراردادی در فقه امامیه و عامه.....
۹۷.....	۲-۱. ماهیت ضمان قراردادی در حقوق موضوعه.....
۹۷.....	۱-۲-۱. ماهیت ضمان قراردادی در حقوق مدنی ایران.....
۱۰۵.....	۲-۲-۱. ماهیت ضمان قراردادی در حقوق تجارت ایران.....
۱۰۷.....	۳-۲-۱. ماهیت ضمان قراردادی در برخی نظام‌های حقوقی.....
۱۱۰.....	۲. مفهوم، مبنا و اقسام تضامن.....
۱۱۱.....	۱-۲. مفهوم و مبنای تضامن.....
۱۱۱.....	۱-۱-۲. مفهوم تضامن.....
۱۱۳.....	۲-۱-۲. مبنای تضامن.....

فهرست مطالب □ ۷

الف. نظریه تعهدهای بدلی	۱۱۴
ب. نظریه وحدت موضوع و تعدد رابطه‌ها	۱۱۵
ج. نظریه نمایندگی	۱۱۶
د. نظریه ضمان مسئولان از یکدیگر	۱۱۸
۳-۱-۲. رابطه تضامن با ضمان قراردادی	۱۱۹
۲-۲. اقسام تضامن	۱۱۹
۱-۲-۲. قراردادی - قانونی	۱۱۹
الف. تضامن قراردادی	۱۲۰
ب. تضامن قانونی	۱۲۲
۲-۲-۲. طلبکاران - بدهکاران	۱۲۳
الف. تضامن طلبکاران	۱۲۳
ب. تضامن بدهکاران (تضامن منفی)	۱۲۶
یک. تضامن طولی و عرضی	۱۲۷
دو. تضامن کامل و ناقص	۱۳۰
یادداشت‌ها	۱۳۲
بخش دوم: شرط تحقق و شروط محدودکننده تضامن در اسناد تجاری	۱۳۳
فصل ۳. شرط تحقق تضامن در اسناد تجاری	۱۴۱
مقدمه	۱۴۱
۱. حقوق داخلی کشورها	۱۴۱
۱-۱. حقوق ایران	۱۴۱
۲-۱. حقوق فرانسه	۱۴۵
۳-۱. حقوق انگلستان	۱۵۱
۴-۱. حقوق آمریکا	۱۵۷
۲. کنوانسیون‌های بین‌المللی	۱۶۲
۱-۲. کنوانسیون‌های ژنو مصوب سال ۱۹۳۰ و ۱۹۳۱	۱۶۲
۲-۲. کنوانسیون آنسیترا ل مصوب ۱۹۸۸	۱۶۹
یادداشت‌ها	۱۷۶

فصل ۴. شروط محدودکننده مسئولیت در اسناد تجاری ۱۸۱

مقدمه ۱۸۱

۱. حقوق داخلی کشورها ۱۸۲

۱-۱. حقوق ایران ۱۸۲

۲-۱. حقوق فرانسه ۱۸۴

۳-۱. حقوق انگلستان ۱۸۶

۴-۱. حقوق آمریکا ۱۸۷

۲. کنوانسیون‌های بین‌المللی ۱۸۸

۱-۲. کنوانسیون‌های ژنو مصوب ۱۹۳۰ و ۱۹۳۱ ۱۸۸

۲-۲. کنوانسیون آنسیترا ل مصوب ۱۹۸۸ ۱۹۰

یادداشت‌ها ۱۹۴

بخش سوم: اعمال تضامن در اسناد تجاری ۱۹۷

فصل ۵. کیفیت اعمال تضامن در فرض تعدد امضاءکنندگان هم‌عرض سند

تجاری ۱۹۹

مقدمه ۱۹۹

۱. مسئولیت امضاءکنندگان هم‌عرض در قبال دارنده سند ۲۰۰

۱-۱. حقوق ایران ۲۰۰

۲-۱. حقوق فرانسه ۲۰۶

۳-۱. حقوق انگلستان ۲۰۷

۴-۱. حقوق آمریکا ۲۱۱

۵-۱. کنوانسیون‌های ژنو ۲۱۹

۶-۱. کنوانسیون آنسیترا ل ۲۲۰

۲. مسئولیت امضاءکنندگان هم‌عرض در قبال یکدیگر ۲۲۱

۱-۲. توافق قبلی امضاءکنندگان هم‌عرض در ارتباط با نحوه اعمال مسئولیت ۲۲۱

۲-۲. عدم توافق قبلی امضاءکنندگان هم‌عرض در ارتباط با نحوه اعمال مسئولیت ۲۲۲

یادداشت‌ها ۲۲۴

فصل ۶. کیفیت اعمال تضامن در فرض مداخله شخص ثالث در سند تجاری	۲۲۷
مقدمه	۲۲۷
۱. اعمال تضامن در فرض قبولی برات توسط شخص ثالث	۲۲۸
۱-۱. حقوق ایران	۲۲۸
۲-۱. حقوق فرانسه	۲۳۴
۳-۱. حقوق انگلستان	۲۳۷
۴-۱. کنوانسیون ژنو ۱۹۳۰	۲۳۹
۲. اعمال تضامن در فرض پرداخت سند تجاری توسط شخص ثالث	۲۴۲
۱-۲. حقوق ایران	۲۴۳
۲-۲. حقوق فرانسه	۲۴۷
۳-۲. حقوق انگلستان	۲۴۹
۴-۲. کنوانسیون ژنو ۱۹۳۰	۲۵۱
یادداشت‌ها	۲۵۳
فصل ۷. اعمال تضامن در فرض ورشکستگی امضاءکنندگان سند تجاری	۲۵۷
مقدمه	۲۵۷
۱. اعمال تضامن در فرض ورشکستگی متعهد اصلی	۲۵۸
۱-۱. حقوق ایران	۲۵۸
۲-۱. حقوق فرانسه	۲۶۳
۳-۱. حقوق انگلستان	۲۶۵
۴-۱. کنوانسیون ژنو مصوب ۱۹۳۰	۲۶۶
۲. اعمال تضامن در فرض ورشکستگی سایر متعهدین سند تجاری	۲۶۸
یادداشت‌ها	۲۷۱
نتیجه‌گیری	۲۷۳
منابع و مأخذ	۲۸۳
نمایه	۲۹۵

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»
وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ وَ سُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ
(قرآن کریم. سوره مبارکه النمل. آیه شریفه ۱۵)

سخن ناشر

فلسفه وجودی دانشگاه امام صادق علیه السلام که از سوی ریاست فقید دانشگاه به کرات مورد توجه قرار گرفته، تربیت نیروی انسانی‌ای متعهد، باتقوا و کارآمد در عرصه عمل و نظر است تا از این طریق دانشگاه بتواند نقش اساسی خود را در سطح راهبردی به انجام رساند.

از این حیث «تربیت» را می‌توان مقوله‌ای محوری یاد نمود که وظایف و کارویژه‌های دانشگاه، در چارچوب آن معنا می‌یابد؛ زیرا که «علم» بدون «تزکیه» بیش از آنکه ابزاری در مسیر تعالی و اصلاح امور جامعه باشد، عاملی مشکل ساز خواهد بود که سازمان و هویت جامعه را متأثر و دگرگون می‌سازد.

از سوی دیگر «سیاست‌ها» تابع اصول و مبادی علمی هستند و نمی‌توان منکر این تجربه تاریخی شد که استواری و کارآمدی سیاست‌ها در گرو انجام پژوهش‌های علمی و بهرمندی از نتایج آنهاست. ازاین منظر پیشگامان عرصه علم و پژوهش، راهبران اصلی جریان‌های فکری و اجرایی به حساب می‌آیند و نمی‌توان آینده درخشانی را بدون توانایی‌های علمی - پژوهشی رقم زد و سخن از «مرجعیت علمی» در واقع پاسخ‌گویی به این نیاز بنیادین است.

دانشگاه امام صادق علیه السلام در واقع یک الگوی عملی برای تحقق ایده دانشگاه اسلامی در شرایط جهان معاصر است. الگویی که هم اکنون ثمرات نیکوی آن در فضای ملی و بین‌المللی قابل مشاهده است. طبعاً آنچه حاصل آمده محصول نیت خالصانه و جهاد علمی مستمر مجموعه بنیانگذاران و دانش‌آموختگان این نهاد است که امید می‌رود با اتکاء به تأییدات الهی و تلاش همه‌جانبه اساتید، دانشجویان و مدیران دانشگاه، بتواند به مرجعی تمام عیار در گستره جهانی تبدیل گردد.

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام با توجه به شرایط، امکانات و نیازمندی جامعه در مقطع کنونی با طرحی جامع نسبت به معرفی دستاوردهای پژوهشی دانشگاه، ارزیابی سازمانی - کارکردی آنها و بالاخره تحلیل شرایط آتی اقدام نموده که نتایج این پژوهش‌ها در قالب کتاب، گزارش، نشریات علمی و... تقدیم علاقه‌مندان می‌گردد. هدف از این اقدام - ضمن قدردانی از تلاش خالصانه تمام کسانی که با آرمان و اندیشه‌ای بزرگ و ادعایی اندک در این راه گام نهادند - درک کاستی‌ها و اصلاح آنها است تا از این طریق زمینه پرورش نسل جوان و علاقه‌مند به طی این طریق نیز فراهم گردد؛ هدفی بزرگ که در نهایت مرجعیت **مکتب علمی امام صادق علیه السلام را در گستره بین‌المللی به همراه خواهد داشت. (ان شاء الله)**

ولله الحمد

معاونت پژوهشی دانشگاه

مقدمه

تحول و تغییر در جوامع بشری عموماً همراه با دستاوردهای ارزنده‌ای می‌باشد که بشر را به کنکاش و واکاوی بیشتر به‌منظور نیل به نتایج مطلوب‌تری ترغیب می‌نماید که گسترش جوامع، درهم تنیدن و پیچیدگی روابط انسان‌ها با یکدیگر را به‌دنبال خواهد داشت. امری که به‌نوبه خود زمینه‌ساز پیدایش ضوابط و مقررات مختلف برای تنظیم روابط موصوف می‌گردد. به بیان دیگر، ضرورت ضابطه‌مند نمودن روابط انسانی یکی از تبعات توسعه روابط انسان‌ها در ابعاد مختلف خواهد بود.

تنوع تولیدات و دستاوردها و گسترش نیازهای بشر از یک سو و درک و به‌رسمیت شناختن مفهوم مالکیت از سوی دیگر، انسان را به‌سمت درک مفهوم معاوضه نائل نمود؛ یعنی انتقال حق مالکیت آنچه که مورد نیاز نیست در ازای تملک حق مالکیت آنچه که مورد نیاز است. با گذشت زمان و پی بردن به دشواری‌های عمل معاوضه، بشر ناگزیر گردید که برای تسهیل روند معاوضه و بالا بردن میزان مطلوبیت آن، از کالا یا کالاهای واسطه‌ای استفاده نماید که این ابتکار نیز در عمل مشکلات و مصائب مختص خود را به همراه داشت. از این‌رو برای رفع موانع موجود، بشر به مرور زمان دریافت که کالای واسطه باید کم حجم، قابل نگه‌داری، قابل تقسیم و مصون از فساد باشد. بنابراین به تدریج فلزاتی که در نظر مردم دارای ارزش بوده‌اند به‌عنوان

کالای واسطه‌ای مقبولیت عمومی یافتند به‌ویژه هنگامی که حکام با ضرب مهر بر روی فلزات مرسوم اصالت وزن و جنس آن را تأیید نمودند. بدین منوال و تحت تأثیر نیازهای اقتصادی، بشر توانست پول را به‌عنوان ابزار واحد جهت انجام عمل معاوضه ابداع کند.

گذشت زمان و کسب تجربه نوعاً، بشر را به‌سمت استفاده از اسناد جایگزین پول ترغیب نمود چرا که در عمل استفاده از پول متضمن مشکلاتی از قبیل دشواری حمل و نقل، خطر سرقت و فقدان آن، مدت‌پذیر نبودن پول و غیره بود. از این‌رو برای تسهیل روابط تجاری به‌تدریج استفاده از اسناد تجاری با قابلیت‌های خاص خود در مناسبات تجاری مورد توجه بازرگانان قرار گرفت. در تعداد این اسناد اتفاق نظر کامل وجود ندارد. دلیل این امر نیز روشن است زیرا هر آنچه که به‌طور نسبی مقبولیت عمومی بیابد وسیله مبادله تلقی می‌گردد و مرز کاملاً دقیقی برای تمیز این اسناد از دیگر اسناد متصور نیست. معذک در اینکه سه سند برات، سفته و چک از مصادیق بارز اسناد جایگزین پول قلمداد می‌گردند، اختلاف نظری وجود ندارد. توسعه روزافزون تجارت و مبادلات تجاری داخلی و بین‌المللی و ضرورت سرعت و سهولت در امر بازرگانی و نقشی که گردش سرمایه و حجم مبادلات تجاری در سرنوشت سیاسی و اقتصادی کشورها دارد، دولت‌ها را بر آن داشته است تا با تدوین ضوابط و مقررات خاصی، امنیت خاطر تاجر را در روابط تجاری فراهم نمایند. اسنادی چون سفته و چک و برات، با ویژگی‌ها و کارکردهای خاص، علاوه بر تأثیر اجتناب‌ناپذیری که بر اقتصاد هر کشور دارد، امروزه از مهم‌ترین ابزار مبادله در امر تجارت به‌شمار می‌روند. تاجری نیست که روزانه با این اسناد سر و کار نداشته باشد. از سوی دیگر، تاجر با به جریان انداختن سرمایه خود نیاز به امنیت خاطر و حمایت قانونی لازم، هم‌سو و هم‌گام با دو اصل سرعت و سهولت دارد. امری که با استفاده از روش‌های معمول در نظام حقوق مدنی قابل تأمین نیست. از این‌رو، در نظام‌های حقوقی داخلی و اسناد بین‌المللی، اصول

و ضوابط خاصی بر معاملات برواتی حکومت می‌کند که معمولاً اسناد مدنی از چنین اصولی برخوردار نیست.

نکته حائز اهمیت در این ارتباط این است که تأمین امنیت در اسناد تجاری به مفهوم اخص، از منظر اقتصادی منجر به تحقق مطلوبیت در این گونه اسناد خواهد گردید. به بیان صریح‌تر، عنصری که می‌تواند بازرگان را به سمت استفاده از سند تجاری در معاملات سوق دهد و توسل به اسناد مذکور را برای وی از جنبه اقتصادی توجیه کند، وجود و حکومت امنیت در کاربرد اسناد موصوف می‌باشد. امنیت در چارچوب اسناد تجاری یعنی حداقل بودن ریسک عدم پرداخت سند در مؤعد مقرر آن. تأمین امنیت در این مفهوم مستلزم مداخله قانون‌گذار از طریق وضع مکانیزم‌های مورد نیاز در جهت حمایت از حقوق دارنده سند می‌باشد.

نهاد تضامن (مسئولیت تضامنی) یکی از مهم‌ترین مکانیزم‌های اجرایی است که در نظام‌های حقوقی مختلف جهت تضمین انجام تعهد یا جبران خسارت مورد توجه سیاست‌گذاران امور تقنینی قرار گرفته است، وسیله‌ای که تقریباً با کمترین میزان از تشریفات سطح بالایی از امنیت و مطلوبیت را در روابط مالی و تجاری به ارمغان می‌آورد. در حقیقت تبلور و پیدایش مفهوم تضامن در اسناد تجاری به گونه‌ای در راستای افزایش ضریب امنیت و بالا بردن میزان مطلوبیت آنها تلقی می‌گردد. ماهیت و جنس فعالیت‌های تجاری مستلزم در نظر گرفتن عامل سرعت در کنار عوامل دیگر می‌باشد. از این رو فرصت و امکان اخذ وثیقه منقول یا غیر منقول برای تضمین پرداخت وجه سند تجاری باقی نمی‌ماند؛ لذا به اعتبارات شخصی یا ذمی امضاءکنندگان یک سند تجاری بسنده می‌شود. از سوی دیگر نمی‌توان ملائت و توانایی هر یک از بدهکاران را مورد تحقیق و کنکاش قرار داد، پس ضرورت ایجاب می‌کند که تمکن مشترک مسئولان سند تجاری در نظر گرفته شود. براین اساس دارنده سند تجاری با برخورداری از حداکثر امکانات در وصول طلب خود به انجام معاملات تجاری تشویق می‌گردد.

نکته حائز اهمیت در این فرآیند این است که رضایت مسئولان متضامن سند تجاری نیز به نوعی فراهم می‌آید. زیرا اعتبار هر یک از آنها به تعدادشان افزوده می‌شود. روی همین اصل، همبستگی و تعاون در جهت تقویت اعتبارات شخصی، گوهر مسئولیت تضامنی را تشکیل می‌دهد. پس از منظر حقوق بازرگانی، مفهوم تضامن یک نهاد یا سازمان حقوقی پویا و بهترین ابزار کسب اعتبار تلقی می‌گردد.

در راستای نهادینه نمودن نهاد تضامن در اسناد تجاری، قانون تجارت ایران ذیل ماده ۲۴۹ به‌طور صریح مسئولیت امضاءکنندگان سند تجاری را از نوع تضامنی دانسته است. لیکن کیفیت انشاء ماده مذکور و سایر مواد مرتبط با تضامن در حقوق ایران مخصوصاً در ارتباط با ماهیت، احکام، آثار و اقسام تضامن، زمان تحقق تضامن در اسناد تجاری، جواز درج شروط محدودکننده مسئولیت، مسئولیت امضاءکنندگان متعدد سند تجاری، دخالت ثالث در سند تجاری، نحوه اعمال مسئولیت ضامن در اسناد تجاری مجمل، ناقص و مبهم است. به عبارت دیگر نصوص قانونی موجود در باب «تضامن» و «تضامن در اسناد تجاری» در حقوق ایران، در حال حاضر نمی‌تواند پاسخگوی نیازهای حوزه‌های مدنی و تجاری در عصر ارتباطات باشد. قانون تجارت ایران برگرفته از کد قانونی ۱۸۰۷ فرانسه می‌باشد که مقررات آن منطبق با ضروریات امر تجارت در ۲۰۰ سال پیش تنظیم گردیده و بدیهی است که نمی‌تواند به‌طور پویا و مؤثر روابط تجاری را در عصر امروزی ضابطه‌مند سازد. براساس همین واقعیت است که تهیه پیش‌نویس لایحه قانون تجارت جدید در دستور کار مجلس قانون‌گذاری قرار گرفته است. مقررات قانون تجارت در باب اجرای نظام مسئولیت تضامنی در اسناد تجاری نیز از مقوله فوق‌الذکر مستثنی نمی‌باشد، زیرا در ارتباط با بسیاری از فروض یا حالات مختلف اجرای مسئولیت تضامنی سکوت اختیار نموده است. از سوی دیگر رویه قضائی دادگاه‌های ایران درباره چگونگی و کیفیت اجرای تضامن در اسناد تجاری آن‌گونه که شایسته است، توسعه نیافته و به نوعی خلأ حقوقی

در این زمینه محسوس و قابل توجه می‌باشد.

در مقام مقایسه و ارزیابی نظام تقنینی و قضایی ایران در خصوص اعمال نهاد تضامن در اسناد تجاری و ارائه راهکارهای پیشنهادی جهت رفع نقص، سکوت یا اجمال قوانین تجاری و مدنی مرتبط، مطالعه قوانین دیگر کشورها که نماینده برخی نظام‌های حقوقی مطرح دنیا محسوب می‌گردند مثل فرانسه، انگلستان، ایالات متحده آمریکا، همچنین اسناد بین‌المللی موجود یعنی کنوانسیون‌های ژنو مصوب سال ۱۹۳۰ و ۱۹۳۱ و کنوانسیون آنسیترا ل مصوب سال ۱۹۸۸ در این کتاب در اولویت قرار گرفته است. در واقع اعمال رویکرد تطبیقی در این کتاب به دلیل بیان برخی از واقعیت‌های موجود در زمینه تضامن در اسناد تجاری می‌باشد که از منظر قانون‌گذار ایران مورد غفلت و بی‌توجهی قرار گرفته است. از سوی دیگر بیشتر نویسندگان حقوق تجارت در موارد خلأ قانونی تلاش نموده‌اند که با توجه به رویه حاکم در قوانین دیگر کشورها و اسناد بین‌المللی مخصوصاً کنوانسیون‌های ژنو، به گونه‌ای راه‌حلی برای خروج از بحران پیدا کنند.

لزوم تبیین و تحلیل ضعف‌های حقوق موضوعه ایران در باب تضامن بالاخص تضامن در اسناد تجاری با رویکرد تطبیقی، تلاش در راستای تطبیق و تفسیر نصوص قانونی فعلی با نیازهای روز جامعه، بر پایه مبانی فقهی و حقوقی و پیشنهاد نصوص قانونی برای قانون‌گذاری‌های آینده با توجه به مبانی فقهی و حقوقی و موضع سایر نظام‌های حقوقی در این خصوص، تبیین جایگاه تضامن در میان سایر تعهدات و جایگاه «تضامن در اسناد تجاری» در میان تعهدات تضامنی، بیان اقسام تضامن و کیفیت ظهور آن در اسناد تجاری و پیشنهاد مطلوب‌ترین قسم آن برای چهره‌های مختلف ظهور تضامن در اسناد تجاری، با توجه به روح حاکم بر این قواعد و هدف قانون‌گذار از وضع آن، از ضرورت‌های این تحقیق است.

تضامن در غالب نظام‌های حقوقی، در حقوق مدنی و در مبحث تعهدات مطرح شده است اما در قانون مدنی ما نه در مبحث تعهدات و نه در مبحث

عقود معین، هیچ اشاره صریحی به تضامن، احکام و آثار آن دیده نمی‌شود و قانون‌گذار مدنی صرفاً در غصب متعرض یکی از اقسام تضامن قانونی گردیده است.

متعاقباً قانون‌گذار در قانون مؤخرالتصویب تجارت، ضمن تصریح به مسئولیت تضامنی در برخی مصادیق، در مواضع متعدد از جمله دلالی، شرکت‌های تضامنی، مسئولیت مدیران شرکت‌های سهامی و اسناد تجاری، که جملگی از مصادیق تضامن قانونی می‌باشند، در مواد ۴۰۲ تا ۴۱۱ قانون تجارت تلاش نموده خلأ قانونی موجود را تا حدودی برطرف نماید و زمینه تحلیل مقررات این قانون در باب تضامن را فراهم آورد. این تلاش قانون‌گذار گرچه از جامعیت لازم برخوردار نبود و بسیاری از احکام، آثار و فروع تضامن در آن مغفول ماند، اما توانست تا حدودی پاره‌ای از مسائل اصلی تضامن از جمله مشکل مشروعیت آن را حل کند زیرا مشهور فقهای امامیه تضامن را باطل دانسته‌اند. برقراری ارتباط بین «تضامن» که مفهومی مدنی است با «اسناد تجاری» که مفهومی تجاری است و تحلیل کیفیت ظهور تضامن در اسناد تجاری در مواضع متعدد از جمله واخواست نکول، عدم تأدیه، قبولی ثالث، پرداخت ثالث، امضاءکنندگان متعدد سند، ضمانت ضامن در سند، شرط تحقق تضامن در اسناد تجاری، شروط محدودکننده مسئولیت در اسناد تجاری و فرض ورشکستگی متعهدین سند تجاری و تعیین آن قسم از تضامن جاری در آن، با رویکرد تطبیقی و تلاش در راستای رفع ضعف‌های قانونی در این خصوص، از دغدغه‌های نگارنده در طول مدت چند ساله تدریس اسناد تجاری و تضامن در دانشکده‌های حقوق بوده است خصوصاً که اثر جامعی از این منظر و با رویکرد تطبیقی در این حجم و با این هدف، در کتب و مقالات حقوقی داخلی و خارجی و رساله‌های دکتری و کارشناسی ارشد یافت نشد و آثار موجود بیشتر با موضوع مسئولیت تضامنی امضاءکنندگان سند تجاری یعنی ناظر به رابطه دارنده و امضاءکنندگان سند تجاری و غالباً منصرف از رابطه متضامنین با یکدیگر و

تبیین ارتباط دو مفهوم تضامن و اسناد تجاری، دخالت ثالث در سند، شرط تحقق تضامن در سند تجاری، شروط محدودکننده مسئولیت در سند تجاری و مسئولیت متعهدین سند تجاری در فرض ورشکستگی، به‌ویژه مطالعه تطبیقی آنها در شش نظام مطرح حقوقی دنیا، بوده‌اند. بر این مبنا، در این کتاب تلاش شده کیفیت ظهور تضامن به‌عنوان یک مفهوم مدنی، در اسناد تجاری به‌عنوان مفهومی تجاری، به‌صورت جامع و مانع، تبیین و پیشنهاداتی نو در این حوزه ارائه گردد.

جهت تحلیل چگونگی ظهور تضامن در اسناد تجاری، سؤالات اساسی ذیل به ذهن متبادر می‌گردد که پاسخ به آنها نیازمند یک واکاوی عمیق در مفهوم، مصادیق، ویژگی‌ها، امتیازات و قواعد حاکم بر اسناد تجاری از یک‌سو و جایگاه، مفهوم و اقسام تضامن از سوی دیگر و کیفیت ظهور و اعمال تضامن در این اسناد می‌باشد:

- ۱- مصادیق تضامن در اسناد تجاری چیست؟
 - ۲- کیفیت اعمال تضامن در هر یک از مصادیق تضامن در اسناد تجاری، در نظام‌های مختلف حقوقی حاکم بر اسناد تجاری چگونه است؟
 - ۳- کیفیت مطلوب جریان و اعمال تضامن در اسناد تجاری در نظام موضوعه ایران، در هر یک از مصادیق تضامن، به چه نحوی است؟
 - ۴- شرط تحقق تضامن در اسناد تجاری، در مصادیق مختلف جریان تضامن، چیست؟
 - ۵- آیا درج شرط محدودکننده یا رافع مسئولیت توسط امضاءکنندگان سند تجاری، مجاز است؟
- در پاسخ به سؤالات اصلی و فرعی فوق، در این پژوهش، فرضیات ذیل مطرح است:
- ۱- عدم پرداخت وجه سند در سررسید، عدم قبول وجه برات توسط برات‌گیر، ضمانت ضامن در سند تجاری، امضاءکنندگان متعدد هم‌عرض سند تجاری، قبولی ثالث، پرداخت ثالث و ورشکستگی متعهدین سند

تجاری، مصادیق اعمال تضامن در اسناد تجاری‌اند.

- ۲- کیفیت اعمال تضامن در مصادیق مختلف ظهور تضامن در اسناد تجاری، در نظام‌های مختلف حقوقی، عمدتاً مبتنی تضامن طولی است.
- ۳- جریان و اعمال تضامن در اسناد تجاری در نظام قوانین موضوعه ایران، در غالب مصادیق تضامن، متضمن ضعف‌هایی است که پیشنهاد راهکارهای اصلاحی متناسب با مبانی و روح حاکم بر این اسناد جهت رفع آن در قانون‌گذاری‌های آینده ضروری است.
- ۴- شرط تحقق تضامن در اسناد تجاری و اخواست نکول یا عدم تأدیه است.

- ۵- پذیرش صحت شرط محدودکننده مسئولیت در اسناد تجاری، تا جایی‌که خلاف مقتضای ذات این اسناد نباشد، بلا مانع است.
 - ۶- اقتضای اطلاق ضمان قراردادی، هم از نظر فقه امامیه و هم از منظر حقوق ایران، ضم ذمه به ذمه است.
 - ۷- در ضمان قانونی، در مسئولیت‌های جمعی یا مشترک، اصل بر مسئولیت نسبی است.
 - ۸- در تضامن قانونی و در موضع سکوت قانون‌گذار، اقتضای اصل، تضامن عرضی است.
 - ۹- در تضامن قراردادی و در موضع سکوت عقد نسبت به قصد طرفین عقد، اقتضای اطلاق عقد، تضامن طولی است.
 - ۱۰- تضامن در اسناد تجاری از مصادیق تضامن قانونی است.
- در پاسخ به سؤالات اساسی فوق و بر مبنای فرضیه‌های مطروحه، موضوع این کتاب یعنی «تضامن در اسناد تجاری» را در سه بخش به شرح ذیل مورد مطالعه قرار می‌دهیم:
- در بخش مقدماتی با عنوان اسناد تجاری و تضامن ابتدا در فصل اول با عنوان اسناد تجاری، مفهوم، مصادیق و قواعد حاکم بر اسناد تجاری به مفهوم اخص (برات، سفته و چک) به عنوان اسناد تجاری موضوع بررسی در